

Karol Olejnik
mgr, doktorant
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
e-mail: k.olejnik@amu.edu.pl
ORCID: 0000-0002-7973-5063

Ewolucja zasad odpowiedzialności członków organu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością za wyrządzoną spółce szkodę

Streszczenie

W niniejszym artykule podjęto tematykę odpowiedzialności członków organów spółki z ograniczoną odpowiedzialnością za wyrządzoną jej szkodę. Instytucja odpowiedzialności jest jednym z instrumentów nadzoru korporacyjnego, który z jednej strony musi zabezpieczyć interes majątkowy spółki, z drugiej natomiast umożliwić funkcjonariuszom¹ spółki swobodne podejmowanie decyzji, w szczególności tych obarczonych największym ryzykiem ekonomicznym. W tekście spróbowano kompleksowo przedstawić problem odpowiedzialności odszkodowawczej członków organów spółki jako odpowiedzialności o charakterze kontraktowym, posługując się metodą analizy i krytyki przepisów prawnych, tekstów przedstawicieli doktryny oraz orzeczeń sądowych. W szczególności podjęto temat wykładni obowiązku dołożenia należytej staranności, wynikającej z zawodowego charakteru działalności. W ramach pracy przedstawiono proces kształtowania się instytucji, rozbieżności pojawiające się w doktrynie oraz zmieniającą się linię orzeczniczą w ciągu lat obowiązywania regulacji. Dodatkowo w tekście zaprezentowano próbę wstępnej oceny skutków proponowanej

¹ Tu pojęcie funkcjonariusza zostało użyte w znaczeniu osoby pełniącej określone funkcje w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością (tj. funkcje członka zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej czy likwidatora).

nowelizacji art. 293 Kodeksu spółek handlowych w zakresie wprowadzenia zasady biznesowej oceny sytuacji. Autor wskazał w artykule, że proponowane zmiany w kontekście kształtowania się odpowiedzialności odszkodowawczej członków organów spółki nie będą miały znaczącego wpływu na orzecznictwo, z wyjątkiem możliwości jego ujednoczenia.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność odszkodowawcza, członkowie organów spółki, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, koncepcja biznesowej oceny sytuacji

Wprowadzenie

Obecna ustawa Kodeks spółek handlowych² (dalej: k.s.h.) w art. 293 § 1 przesądza o odpowiedzialności określonych organów spółki za szkody powstałe przy prowadzeniu jej spraw. Z czasem jednak w praktyce zaczęto wskazywać na potrzebę wprowadzenia zmian w zasadach odpowiedzialności, które odpowiadałyby współczesnym modelom biznesowym. Powstawanie nowych podmiotów gospodarczych i opieranie ich strategii działania na coraz to ryzykowniejszych decyzjach ekonomicznych zmusiło w pierwszej kolejności sądy, a następnie ustawodawcę do ponownego przyjrzenia się odpowiedzialności członków organów spółek, którzy podejmują najważniejsze decyzje gospodarcze. Pojawiały się bowiem sytuacje, w których dochodziło do wyrządzenia szkody w majątku spółki, a jednocześnie nie naruszono żadnych z obowiązujących przepisów. Z jednej strony konieczne wydaje się zwiększenie zakresu odpowiedzialności funkcjonariuszy spółki w celu przeciwdziałania mogącym się pojawić nadużyciom. Z drugiej strony natomiast za nieodpowiadające współczesnym realiom należy uznać zaostrzenie sankcji, które istotnie ograniczają swobodę w prowadzeniu spółki i prowadzą do nadmiernego asekurantwa. Potencjalne tylko remedium nieskutecznego systemu odpowiedzialności stanowić może wprowadzenie koncepcji biznesowej oceny sytuacji (tzw. *business judgement rule*).

W niniejszym artykule omówiono obecnie obowiązującą regulację dotyczącą odpowiedzialności odszkodowawczej członków organów spółki oraz proces jej kształtowania w piśmiennictwie i orzecznictwie sądów. Wstępnie przedstawiono również proponowaną przez ustawodawcę nowelizację.

2 Ustawa z dnia 15 września 2000 – Kodeks spółek handlowych, Dz.U. z 2020 poz. 1526 ze zm.

Przesłanki odpowiedzialności

Odpowiedzialność za wyrządzoną szkodę została ograniczona podmiotowo do osób wskazanych w treści art. 293 k.s.h. Zgodnie z nim spółka jest uprawniona do dochodzenia odszkodowania w przypadku, gdy szkoda powstanie wskutek działania członka zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej lub likwidatora. Ze względu na samą konstrukcję prawną spółki z ograniczoną odpowiedzialnością zakresem podmiotowym nie mogli zostać objęci jej wspólnicy. Kwestią nierozstrzygniętą pozostaje to, czy należy rozciągnąć dyspozycję art. 293 k.s.h. na inne podmioty, niewskazane wyraźnie w przepisie. W literaturze podnosi się, że w zakresie powyższej regulacji nie może się znajdować kurator ze względu na jego działanie w cudzym imieniu i na cudzy rachunek oraz z uwagi na fakt, że jego działalność jest wyraźnie ukierunkowana, a kompetencja co do zasady wygasa po dokonaniu danej czynności³. Podobną jednak rolę w spółce, ze względu na ograniczenia czasowe i przedmiotowe działania, odgrywa likwidator, który decyzją ustawodawcy został *explicite* wskazany w omawianej regulacji. Większość przedstawicieli doktryny wykazuje sceptyczne podejście wobec możliwości rozszerzania podmiotowego zakresu odpowiedzialności z art. 293 k.s.h.⁴ Wydaje się, że pomimo braku jednoznacznego rozstrzygnięcia co do otwartego lub zamkniętego katalogu podmiotów z art. 293 § 1 k.s.h. nie ma podstaw do obejmowania odpowiedzialnością odszkodowawczą osoby inne niż wskazane przez ustawodawcę⁵.

Zgodnie z treścią art. 293 § 1 k.s.h. odpowiedzialność członka organu aktualizuje się w momencie jego działania lub zaniechania sprzecznego z prawem. Dotyczy to zatem wszystkich możliwych stanów faktycznych, w których funkcjonariusz spółki narusza przepisy powszechnie obowiązujące. Ze względu na to, że prowadzenie spraw danego podmiotu gospodarczego wiąże się z różnorodną działalnością, na organy te oddziałują także przepisy spoza szeroko pojętego prawa handlowego.

Członek organu odpowiada wobec spółki za szkodę również wtedy, gdy swoim działaniem lub zaniechaniem naruszy on postanowienia umowy spółki. Za przykład posłużyć może obowiązek konsultacji określonych decyzji ze wskazanym w umowie spółki organem albo zgromadzeniem⁶. Jak wskazuje Sąd Najwyższy

3 A. Kidyba, *Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX/el. 2020, s. 1–2.

4 J. Bieniak *et al.*, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Legalis 2020, wyd. 7, s. 2.

5 T. Siemiątkowski, *Odpowiedzialność cywilnoprawna w spółkach kapitałowych*, Warszawa 2007, s. 187.

6 A. Kidyba, *op. cit.*, s. 4.

w wyroku z 9 lutego 2006 r., bezpośredni wpływ na ukształtowanie się odpowiedzialności odszkodowawczej ma przewidziany w umowie podział kompetencji między członków organów spółki. W art. 293 k.s.h. wyraźnie jest bowiem mowa o odpowiedzialności członków oznaczonych organów spółki, a nie całego organu. Dlatego wspomnianego podziału kompetencji nie można traktować tylko w kategoriach formalnych⁷. Powyższy wyrok przedstawia też pogląd, według którego ustalenie bezprawności w rozumieniu art. 293 k.s.h. powinno polegać na przytoczeniu konkretnych postanowień umowy. To z kolei może prowadzić do sytuacji, w której zapobiegliwi wspólnicy tworzyć będą w umowie spółki katalog działań i zaniechań uznawanych przez nich za niedopuszczalne. W piśmiennictwie wskazuje się, że takie podejście może wpłynąć na ograniczenie zastosowania instytucji z art. 293 k.s.h. ze względu na to, że czynności związane z zarządzaniem spółką nie dają się ściśle skatalogować⁸.

Ograniczenie zakresu odpowiedzialności

Odpowiedzialność członka organu nie jest ograniczona przedmiotowo, co oznacza, że rozciąga się na wszystkie działania i zaniechania sprzeczne z prawem lub postanowieniami umownymi. Zarówno w treści art. 293 § 1, jak i w orzecznictwie określone zostały jednak sytuacje, w których spółka nie będzie uprawniona do dochodzenia odszkodowania od swoich funkcjonariuszy.

Przede wszystkim należy wskazać, że warunkiem *sine qua non* odpowiedzialności jest wystąpienie winy. W związku z tym w celu uwolnienia się od odpowiedzialności konieczne jest wykazanie jej braku. Przy dokonywaniu oceny stopnia zawinięcia z pomocą przychodzi miernik staranności, który powinien być brany pod uwagę w każdym przypadku z uwzględnieniem zawodowego charakteru działalności. Podwyższony standard, określony w art. 293 § 2 k.s.h., odpowiada surowszemu wzorcowi z art. 355 § 2 Kodeksu cywilnego (dalej: k.c.)⁹, zgodnie z którym należy staranność dłużnika w zakresie prowadzonej przez niego działalności gospodarczej określa się przy uwzględnieniu jej zawodowego charakteru. Ze względu na charakterystykę działalności zarządców spółki zakres pojęcia zawodowego charakteru staje się wyjątkowo szeroki. W literaturze wskazuje się, że w ramach powyższego pojęcia należy rozumieć uczciwość, profesjonalizm, sumiennność zawodową

⁷ Wyrok SN z 9 lutego 2006 r., V CSK 128/05, TPP 2006, nr 2, poz. 133.

⁸ M. Dumkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2020, art. 293, s. 3.

⁹ R. Lewandowski, *Obowiązek zachowania tajemnicy zarządu spółki akcyjnej i prawa akcjonariusza do informacji odnośnie do badania due diligence*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2004, nr 7, s. 29.

członków organów oraz działanie w najlepszym interesie spółki¹⁰. Ponadto podkreśla się obowiązek posiadania fachowej wiedzy, która obejmuje „znajomość procesów organizacyjnych, finansowych, ale także kierowania zasobami ludzkimi oraz znajomości obowiązującego prawa i następstw z niego wynikających w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej”¹¹.

W drugiej kolejności należy wskazać, że zgodnie z wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 8 grudnia 2016 r.¹² absolutorium jest formą rozliczenia z czynności dokonanych w danym roku obrotowym, a co za tym idzie – może stanowić podstawę do wyłączenia odpowiedzialności odszkodowawczej. *A contrario* należałoby uznać, że uchwała negatywna stanowi element potwierdzenia możliwości przypisania funkcjonariuszowi odpowiedzialności z art. 293 k.s.h. Należy podkreślić, że przedstawiciele doktryny są zgodni co do tego, że wyłączenie odpowiedzialności nie ma charakteru bezwzględny¹³. Spółka bowiem nadal będzie uprawniona do dochodzenia odszkodowania za wyrządzoną szkodę w niektórych przypadkach¹⁴. Ograniczenie nie będzie miało także zastosowania przy powództwie *actio pro socio*, w którym wspólnik występuje w imieniu spółki w sprawie o naprawienie szkody¹⁵.

Pojawia się wreszcie problem odpowiedzialności członków organów przy wykonywaniu uchwał zgromadzenia wspólników. Zgodnie z art. 219 § 2 k.s.h. rada nadzorcza nie ma prawa wydawania zarządowi wiążących poleceń dotyczących prowadzenia spraw spółki, stąd wydawałoby się, że jedynym kolegialnym organem w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością uprawnionym do wydawania takich poleceń jest zgromadzenie wspólników. W związku z brakiem odpowiednika art. 375¹ k.s.h. kwestią sporną w doktrynie jest to, czy zarząd będzie zobowiązany do wykonywania uchwał wspólników. Część przedstawicieli doktryny uważa, że słusznie byłoby przyjąć analogiczne stosowanie przepisów dotyczących spółki akcyjnej, co prowadziłoby do obowiązku wykonywania przez zarząd spółki uchwał wspólników, jeśli wynikałby on z ich istoty lub z przepisu prawa¹⁶. Inni natomiast uważają,

10 E. Marszałkowska-Krześ, J. Jacyszyn, S. Krześ, *Spółka akcyjna. Komentarz*, Warszawa 2001, s. 363.

11 A. Kidyba, op. cit., s. 6.

12 Wyrok SA w Krakowie z 8 grudnia 2016 r., I ACa 923/16, LEX nr 2233049.

13 P. Błaszczyk, *Znaczenie prawne absolutorium w świetle odpowiedzialności cywilnej członków organów spółek kapitałowych*, „Przegląd Prawa Handlowego”, 2009, nr 3, s. 22–31.

14 Tytułem przykładu można wskazać uchwałę o zatwierdzeniu sprawozdań, która podjęta została w następstwie czynności wprowadzających wspólników w błąd (A. Kidyba, op. cit., s. 5–6).

15 Z. Jara (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, wyd. 3, Legalis 2020, s. 10.

16 Jako przykład można wskazać uchwałę o zwołaniu nadzwyczajnego zgromadzenia wspólników (K. Bilewska, *Odpowiedzialność odszkodowawcza członków zarządu spółki z o.o. jako odpowiedzialność ex contractu*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 19, s. 1073).

że członkowie zarządu powinni pozostawać związani poleceniami zgromadzenia wspólników w pełnym zakresie przedmiotowym¹⁷. W tym miejscu pojawia się pytanie, czy wykonanie takiego polecenia jest przesłanką zwalniającą z odpowiedzialności odszkodowawczej. Przeważające stanowisko wskazuje jednak, że w zakresie prowadzenia spraw spółki członkowie zarządu nie powinni „mechanicznie” wykonywać uchwały zgromadzenia wspólników. Ich bierność w tym względzie jest bowiem sprzeczna z obowiązkiem dbałości o interesy spółki¹⁸.

W przeciwieństwie do powyższego należy wskazać, że przesłanką ekskulpacyjną nie będzie zgoda organu nadzorczego, stanowiąca przesłankę ważności danej czynności prawnej, o której mowa w art. 17 § 1 k.s.h. Jak orzekł Sąd Apelacyjny w wyroku z 1 marca 2017 r., „sam fakt wyrażenia przez radę nadzorczą zgody na określoną czynność prawną wywołującą szkodę po stronie spółki nie wyłącza odpowiedzialności członka zarządu dokonującego tej czynności w zastępstwie spółki”¹⁹.

Charakter kontraktowy odpowiedzialności z art. 293 § 1 k.s.h.

Powyższe ustalenia prowadzą do wniosku, że odpowiedzialność funkcjonariuszy spółki wzoruje się na odpowiedzialności kontraktowej z art. 471 k.c. Poglądy w tym zakresie nie były jednak jednolite na początku obowiązywania Kodeksu spółek handlowych²⁰. Należy wskazać, że rozstrzygnięcie sporu dotyczącego charakteru odpowiedzialności zarządców nie miało znaczenia praktycznego²¹. Ostatecznie o kontraktowym charakterze odpowiedzialności z art. 293 k.s.h. przesądził Sąd Najwyższy w wyroku z 24 września 2008 r.²², w którym przyjął, że członek organu spółki jest obowiązany do naprawienia szkody wyrządzonej spółce wskutek naruszenia przepisów prawa lub postanowień umowy spółki, do których przestrzegania jest on obowiązany w ramach łączącego go ze spółką stosunku organizacyjnego,

17 A. Opalski, A.W. Wiśniewski, *W sprawie autonomii zarządu spółki*, „Przegląd Prawa Handlowego”, 2005, nr 1, s. 52.

18 S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz do artykułów 151–300*, t. 2, wyd. 2, Warszawa 2005, s. 942.

19 Wyrok SA w Krakowie z 1 marca 2017 r., I ACa 1469/16, LEX nr 2381428.

20 Pogląd o charakterze deliktowym odpowiedzialności zarządców zob. m.in. w: W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *Prawo spółek*, Bydgoszcz 1998, s. 665.

21 A. Koch, *Zasady i przesłanki odpowiedzialności za szkody wyrządzone spółce z ograniczoną odpowiedzialnością – na tle przepisów kodeksu spółek handlowych*, w: M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, Zakamycze 2004, s. 539.

22 Wyrok SN z 24 września 2008 r., II CSK 118/08, OSNC 2009, nr 9, poz. 131.

chyba że jego zachowanie nie było zawinione, gdyż przy wykonywaniu swych obowiązków dołożył wymaganej od niego staranności. W związku z powyższym, tak jak w odpowiedzialności *ex contractu* z Kodeksu cywilnego, występują tu trzy przesłanki: niewykonanie lub nienależyte wykonanie obowiązków, szkoda oraz związek przyczynowy pomiędzy niewykonaniem bądź nienależytym wykonaniem obowiązków a szkodą. Konieczne jest również wystąpienie winy objęte domniemaniem. Oznacza to zatem, że na pozycjącej spółce spoczywa ciężar udowodnienia szkody, faktu naruszenia powszechnie obowiązujących przepisów lub postanowień umowy oraz związku przyczynowego. W literaturze podkreśla się ponadto, że odpowiedzialność funkcjonariuszy spółki w zakresie nieunormowanym przez art. 293 k.s.h. będzie podlegać ogólnym zasadom odpowiedzialności *ex contractu* na podstawie przepisów Kodeksu cywilnego²³.

Konsekwencje przyjęcia charakteru kontraktowego odpowiedzialności

Uznanie kontraktowego charakteru odpowiedzialności funkcjonariuszy spółki niesie za sobą określone skutki. Po pierwsze, w poszczególnych sprawach mogą wystąpić takie stany faktyczne, w których zakresy odpowiedzialności *ex delicto* i *ex contractu* będą się krzyżować. Sytuacja taka może się pojawić, gdy nieprawidłowe wykonywanie obowiązków wynikających z umowy będzie jednocześnie wypełniać znamiona czynu niedozwolonego, prowadzące do wyrządzenia szkody spółce²⁴. Na gruncie powyższych rozważań aktualna pozostaje zasada zakazu orzekania ponad żądanie. Oznacza to, że jeśli powództwo odszkodowawcze zostało oparte na podstawie prawnej z art. 293 § 1 k.s.h., to sąd nie jest uprawniony do jego zmiany na mocy art. 415 k.c.

Po drugie, jak wskazuje Marcin Hotel²⁵, kontraktowy charakter odpowiedzialności na podstawie art. 473 § 1 k.c. daje możliwość jej modyfikacji. Zgodnie z treścią przepisu dłużnik może przez umowę przyjąć odpowiedzialność za niewykonanie lub za nienależyte wykonanie zobowiązania z powodu oznaczonych okoliczności, za które na mocy ustawy odpowiedzialności nie ponosi. Oznacza to, że zakres odpowiedzialności członków organów spółki może zostać poszerzony bądź ograniczony o pewne zdarzenia wskazane w umowie.

²³ A. Koch, op. cit., s. 542.

²⁴ Tytułem przykładu można wskazać sytuację, w której członek zarządu fałszuje faktury albo sprawozdania finansowe (zob. Wyrok SN z 8 maja 2019 r., V CSK 207/18, LEX nr 2692250).

²⁵ M. Hotel, *Modyfikacja zasad odpowiedzialności członków organów wobec spółki kapitałowej*, „Przebieg Sądowy” 2015, nr 9, s. 85.

Kolejnym aspektem wartym rozważenia jest solidarność odpowiedzialności. Jest ona jednoznacznie określona przez ustawodawcę w przepisie art. 294 k.s.h. Zgodnie z treścią przepisu, jeżeli szkodę wyrządziło kilka osób wspólnie, odpowiadają za nią solidarnie. Pojęcie solidarności natomiast, na podstawie art. 366 § 1 k.c. w zw. z art. 2 k.s.h., należy rozumieć jako sytuację, w której spółka może żądać całości lub części świadczenia od wszystkich zobowiązanych łącznie, od kilku z nich albo od każdego z osobna, a zaspokojenie spółki przez któregokolwiek z zobowiązanych zwalnia pozostałych. Odpowiedzialność za wyrządzoną szkodę może zostać przypisana solidarnie osobom sprawującym funkcję w różnych organach spółki. Oznacza to, że zobowiązany może być członek zarządu wraz z członkiem rady nadzorczej przy wykonywaniu czynności prawnej przez pierwszego za zgodą drugiego z nich²⁶.

Skutkiem kontraktowego charakteru odpowiedzialności z art. 293 k.s.h. jest także obowiązek członków organów do wyrównania szkody majątkowej w pełnym zakresie²⁷. Wynika to z zastosowania art. 361 § 2 k.c. w związku z art. 2 k.s.h. Po pierwsze, oznacza to konieczność naprawienia powstałej straty rzeczywistej, przez którą rozumie się pomniejszenie aktywów lub zwiększenie pasywów spółki. Po drugie, członek organu będzie zobowiązany do wyrównania utraconych korzyści, które w doktrynie definiowane są jako „wartości aktywów, które nie weszły do majątku (spółki) wskutek zdarzenia wyrządzającego szkodę, oraz wartości pasywów, które się wskutek tego zdarzenia nie zmniejszyły”²⁸. Przy tym, zgodnie z art. 361 § 1 k.c., należy wskazać, że funkcjonariusz spółki będzie ponosił odpowiedzialność tylko za normalne następstwa swojego działania lub zaniechania, z którego wynika szkoda.

Problem powstania szkody w majątku spółki podczas działania zgodnego z prawem.

Niedołożenie należytej staranności jako przesłanka odpowiedzialności

Pomimo wyroku Sądu Najwyższego z 9 lutego 2006 r.²⁹, który nie podzielił stanowiska, że działaniem lub zaniechaniem sprzecznym z prawem bądź postanowieniami umowy spółki jest już samo niedołożenie staranności wynikającej z zawodowego charakteru działalności funkcjonariusza spółki, pojawiały się głosy przedstawicieli

26 Wyrok SA w Krakowie z 1 marca 2017 r., I ACa 1469/16, LEX nr 2381428.

27 A. Kidyba, op. cit., s. 3.

28 J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019, art. 361, s. 3.

29 Wyrok SN z 9 lutego 2006 r., V CSK 128/05, TPP 2006, nr 2, poz. 133.

doktryny, które wskazywały odrębne poglądy³⁰. Jednymi z nich są Adam Opalski i Krzysztof Oplustil³¹, którzy uznali, że rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego prowadzi „do marginalizacji reguł odpowiedzialności cywilnoprawnej przez uwolnienie piastunów od odpowiedzialności w najbardziej typowych, nagminnie występujących przypadkach niedopełnienia obowiązków”. Autorzy przede wszystkim wskazują na obniżenie standardu ochrony prawnej spółki, a pośrednio również jej udziałowców³². Objawia się to tym, że sama konstrukcja prawna spółki z ograniczoną odpowiedzialnością zakłada, iż jej wspólnicy nie odpowiadają swoim majątkiem osobistym, jednocześnie zachowując możliwość wpływania na kluczowe decyzje przez nią podejmowane. Takie rozwiązanie jest równoważone przez regulację odpowiedzialności cywilnoprawnej członków organów spółki. Zgodnie z poglądem autorów brak autonomizacji odszkodowawczej art. 293 § 2 k.s.h. prowadzi do sytuacji, w której rażące niedbalstwo piastuna organu, prowadzące do pojawienia się uszczerbku majątkowego spółki, pozbawia ją *de facto* możliwości uzyskania odszkodowania.

Za powyższym stanowiskiem przemawia również analiza regulacji Kodeksu handlowego z 1934 r.³³, który utracił moc obowiązującą z końcem 2000 r. W uzasadnieniu do projektu ustawy nowego Kodeksu spółek handlowych nie było mowy o chęci zmiany dotychczasowych założeń odpowiedzialności cywilnoprawnej zarządców. Regulacja odpowiedzialności odszkodowawczej znajdowała się w art. 292 rozporządzenia, który stanowił, że członek władz spółki oraz likwidator odpowiadają wobec spółki za szkodę wyrządzoną przez działalność sprzeczną z prawem lub postanowieniami umowy spółki, że przy wykonywaniu swoich obowiązków powinni dokładać staranności sumiennego kupca, a za szkodę spowodowaną jej brakiem odpowiadają wobec spółki. Oznacza to, że dla ówczesnego prawodawcy niedołożenie należytej staranności nie było kryterium zawinienia, tylko bezprawności. Samo wykazanie jej naruszenia przez członka organu spółki prowadziło ówczesnie do powstania obowiązku odszkodowawczego³⁴.

30 Wśród nich: J. Bieniak *et al.*, op. cit., s. 3.

31 A. Opalski, K. Oplustil, *Niedochowanie należytej staranności jako przesłanka odpowiedzialności cywilnoprawnej zarządców spółek kapitałowych*, „Przegląd Prawa Handlowego”, 2013, nr 3, s. 11–12.

32 Tak samo: Z. Jara (red.), op. cit., s. 8.

33 Rozporządzenie Prezydenta RP z 27 czerwca 1934 – Kodeks handlowy, Dz.U. z 1934 r. Nr 57, poz. 502 ze zm.

34 J. Okolski, J. Modrzejewski, Ł. Gasiński, *Odpowiedzialność członków zarządu w spółkach kapitałowych – miernik staranności*, w: A. Nowicka (red.), *Prawo prywatne czasu przemian. Księga Pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sottysińskiemu*, Poznań 2005, s. 500–501.

W kontrze do powyższego stanowiska stoi pogląd Pawła Błaszczyka, który wskazuje, że „przychylenie się do poglądu, że naruszenie kryterium staranności stanowi także o bezprawności, mogłoby prowadzić do swoistego automatyzmu”³⁵. Przy założeniu, że brak odpowiednich kwalifikacji do piastowania funkcji zarządczych w spółce stanowi naruszenie należytej staranności wynikającej z zawodowego charakteru działalności, określone osoby odpowiadałyby za wszystkie szkody powstałe przy prowadzeniu spraw takiego podmiotu gospodarczego. Taka konstrukcja odpowiedzialności odszkodowawczej prowadziłyby do odejścia od zasady zawinienia i zbliżenia się do odpowiedzialności na zasadzie ryzyka³⁶.

W nowszej literaturze przedmiotu zauważa się również, że wąskie ujęcie przesłanki bezprawności z art. 293 § 1 k.s.h. prowadzi do uwolnienia członków organów spółki od realnej możliwości pociągnięcia ich do odpowiedzialności. Wszelkie bowiem niestaranne wykonywanie mandatu, takie jak niegospodarność czy przekroczenie kompetencji, które skutkuje powstaniem szkody w majątku spółki, nie będzie sankcjonowane przez prawo. Jednocześnie podkreśla się, że przyjęcie zbyt szerokiego rozumienia przesłanki bezprawności, która obejmowałaby także brak staranności przy pełnieniu funkcji, może doprowadzić do zbytnej ostrożności i bojaźliwości przy podejmowaniu decyzji, co niewątpliwie nie odpowiada dzisiejszym realiom biznesowym³⁷.

Zmiany w orzecznictwie na przestrzeni lat

Linia orzecznicza Sądu Najwyższego przez lata obowiązywania Kodeksu spółek handlowych zmieniała się, dopasowując się do postulatów doktryny, jednocześnie wypełniając luki ustawodawcze. Omawiane wyżej wyroki, które przesądziły o kontraktowym charakterze odpowiedzialności odszkodowawczej zarządców, spowodowały, że sądy początkowo przyjmowały ścisłą wykładnię przepisu art. 293 k.s.h. Za przykład posłużyć może wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 18 sierpnia 2011 r.³⁸, w którym stwierdzono, że powołanie się na naruszenie art. 201 k.s.h., przewidującego ogólne kompetencje zarządu do prowadzenia spraw i reprezentowania spółki, a także określającego jego skład oraz zasady powoływania, nie jest

35 P. Błaszczyk, *Koncepcja „biznesowej oceny sytuacji” na tle prawa polskiego (uwagi de lege lata i de lege ferenda)*, „Państwo i Prawo” 2012, nr 3, s. 88.

36 Ibidem.

37 R. Stefanicki, *Należyta staranność zawodowa członka zarządu spółki kapitałowej*, Warszawa 2020, s. 139–141.

38 Wyrok SA w Warszawie z 18 sierpnia 2011 r., I ACa 54/11, LEX nr 1120149.

wystarczające do pociągnięcia członka organu do odpowiedzialności. Przepis ten nie precyzuje sposobu i zasad reprezentowania i prowadzenia spraw spółki i nie można z niego wywieść obowiązku prawidłowego prowadzenia spraw spółki. Sąd wskazał, że do naruszenia art. 201 k.s.h. mogłoby dojść dopiero, gdyby członek zarządu uchylał się od reprezentowania albo prowadzenia spraw spółki. Taka sytuacja jednak nie miała miejsca w stanie faktycznym sprawy. Stanowisko sądu prowadzi do znacznego obniżenia standardu ochrony interesu prawnego spółek, szczególnie w systemie prawnym, w którym niedochowanie należytej staranności nie jest autonomiczną przesłanką odpowiedzialności odszkodowawczej.

Jako rozwiązanie powyższego problemu Sąd Apelacyjny we wspomnianym wyroku przyjął, że wspólnicy, chcąc zabezpieczyć interes prawny spółki, powinni zawrzeć w umowie katalog działań i zaniechań uznawanych przez nich za niedopuszczalne. Podobny pogląd pojawia się również w nowszym orzecznictwie, np. w wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 7 czerwca 2018 r.³⁹ Tak kazuistyczne podejście do odpowiedzialności członków organów nie odpowiada jednak wielości stanów faktycznych, które mogą się pojawić przy zarządzaniu korporacją. Spółka jest bowiem stosunkiem otwartym na przyszłość, w którym nie da się antycypować wszystkich decyzji podejmowanych w trakcie jej funkcjonowania⁴⁰.

Problem powstania szkody w majątku spółki mimo zgodnego z prawem działania jej funkcjonariusza rozstrzygnął dopiero Sąd Najwyższy w wyroku z 24 lipca 2014 r.⁴¹ Stwierdzono w nim, że przy podejmowaniu decyzji dotyczących prowadzenia spraw spółki członek zarządu powinien się kierować wyłącznie jej interesem, a zawinione działania dokonane z przekroczeniem granic ryzyka gospodarczego są sprzeczne z interesem spółki i jako naruszające ogólny nakaz określony w art. 201 k.s.h. uzasadniają odpowiedzialność członka zarządu. Przede wszystkim ułatwiło to pociąganie do odpowiedzialności zarządców, ze względu na to, że naruszenie ogólnego przepisu dotyczącego prowadzenia spraw spółki i jej reprezentacji spełniało jedną z przesłanek odszkodowawczych – działania lub zaniechania sprzeczne z prawem. Powyższe stanowisko Sądu Najwyższego zostało utrzymane w kolejnych orzeczeniach i stworzyło podwaliny do wprowadzenia koncepcji biznesowej oceny sytuacji do polskiego systemu odpowiedzialności odszkodowawczej⁴².

39 Wyrok SA w Warszawie z 7 czerwca 2018 r., VII AGa 156/18, LEX nr 2566775.

40 A. Opalski, K. Oplustil, K., op. cit., s. 22.

41 Wyrok SN z 24 lipca 2014 r., II CSK 627/13, LEX nr 1545031.

42 Tu należy wskazać: wyrok SN z 14 kwietnia 2016 r., II CSK 430/15, LEX nr 2064228; wyrok SN z 7 lutego 2019 r., II CSK 8/18, LEX nr 2617977; wyrok SN z 9 lutego 2018 r., I CSK 246/17, LEX nr 2483686.

Projektowane zmiany art. 293 § 1 k.s.h. – wprowadzenie zasady osądu biznesowego

Koncepcja biznesowego osądu, która wywodzi się z systemu prawa *common law*, polega na tym, że z jednej strony ułatwia dochodzenie przez spółkę odszkodowania od swoich funkcjonariuszy, z drugiej zaś wyłącza odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną wskutek decyzji, które co prawda okażą się z ekonomicznego punktu widzenia błędne, które jednak były podejmowane w granicach uzasadnionego ryzyka biznesowego. W literaturze wskazuje się przesłanki, których kumulatywne spełnienie będzie upoważniało do zastosowania omawianej koncepcji *business judgement rule* (BJR). Podstawowym jej elementem jest obowiązek zarządców do działania w najlepszym interesie spółki. Oznacza to, że piastuni organów zobowiązani są do podejmowania decyzji, które można uznać za optymalne w określonych warunkach oraz takie, które niosą za sobą możliwość osiągnięcia założonych celów korporacji. Powyższe potwierdza także fakt, że zasady osądu biznesowego w zagranicznych systemach prawnych są wyłączone w przypadku wystąpienia konfliktu interesów zarządcy i spółki⁴³.

Z uwagi na to, że przy prowadzeniu działalności gospodarczej istotna jest zdolność do szybkiego i odpowiedniego reagowania na zmiany, zarządcy w ramach koncepcji BJR powinni zostać wyposażeni w szeroką autonomię w zakresie podejmowanych decyzji. Skrócenie procesu decyzyjnego w ramach korporacji zapewnia bowiem przyjazne środowisko dla rozwoju gospodarczego spółki. Działalność zarządców musi się jednak mieścić w ramach przysługujących im kompetencji, które wyznaczone są przez przepisy prawa i postanowienia umowne. Tak określona wolność decyzyjna członków organów ma skutkować tym, że ich działalność nie będzie oceniana przez pryzmat rezultatu, tylko z perspektywy racjonalności podjętego ryzyka gospodarczego. Punkt odniesienia stanowić będzie zatem ta konkretna sytuacja, w której znalazł się zarządca podczas podejmowania kwestionowanej decyzji⁴⁴.

W literaturze wskazuje się, że najistotniejszym atutem omawianej koncepcji jest otoczenie członków organów „parasolem ochronnym” na wypadek ewentualnego niepowodzenia postawionej diagnozy czy podjętej decyzji. Bez doniosłości prawnej wobec spółki pozostają zatem przyszłe skutki biznesowej oceny sytuacji⁴⁵.

⁴³ R. Stefanicki, *Należyta staranność...*, s. 372–378.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ R. Stefanicki, *Wymogi rzetelności zawodowej członków zarządu spółki kapitałowej. Pensez out-of-the-box. Bouges les lignes, mais restez dans le cadre*, „Przegląd Legislacyjny” 2020, nr 3, s. 54.

Podkreśla się także, że ewentualne dochodzenie roszczeń odszkodowawczych przez spółkę w sytuacji, w której jej funkcjonariusz spełni wszystkie przesłanki zastosowania zasady BJR, mogłoby prowadzić do ich asekuranckiej postawy, co niekorzystnie wpłynie na dalszy rozwój korporacji⁴⁶.

Konieczność zmiany zauważyli również twórcy projektu ustawy zmieniającej Kodeks spółek handlowych z 5 sierpnia 2020 r.⁴⁷ Celem projektowanej nowelizacji jest dopasowanie regulacji prawnych do zapoczątkowanej w 2014 r. ewolucji orzecznictwa w kierunku pociągania do odpowiedzialności członków organów nawet w sytuacji, w której nie naruszyli bezpośrednio żadnej normy ustawowej ani postanowienia umownego. Ustawodawca już zdecydował się na inkorporowanie BJR do polskiego systemu w ramach przepisów dotyczących prostej spółki akcyjnej (PSA)⁴⁸. Wydaje się, że art. 300¹²⁵ k.s.h. może zatem stanowić potencjalny wzorzec normatywny, jego treść bowiem częściowo pokrywa się z projektowanym brzmieniem art. 293 k.s.h. Na członków organów prostej spółki akcyjnej, w tym także radę dyrektorów, która stanowi *novum* w prawie spółek, nałożony został obowiązek sprawowania powierzonych funkcji z należytą starannością wynikającą z zawodowego charakteru działalności. W przeciwieństwie do aktualnego brzmienia art. 293 § 1 k.s.h., który nie został objęty proponowaną nowelizacją, ustawodawca jednoznacznie wskazał, że niedołożenie należytej staranności lub niedochowanie lojalności wobec spółki stanowi nienależyte wykonanie ciążących na członku organu obowiązków i w przypadku powstania szkody skutkuje jego odpowiedzialnością. Rozszerzony zatem został zakres przedmiotowy przesłanki bezprawności o należytą staranność wynikającą z zawodowego charakteru działalności oraz korporacyjną lojalność. Jednocześnie w § 2, dotyczącym warunków zwalniających z odpowiedzialności odszkodowawczej, obok obowiązku działania w granicach uzasadnionego ryzyka gospodarczego oraz na podstawie informacji, analiz i opinii, które powinny być uwzględnione w danych okolicznościach, ponownie wprowadzony został obowiązek lojalnego postępowania wobec spółki. Z oceną zasadności zastosowanej przez ustawodawcę konstrukcji z art. 300¹²⁵ k.s.h. należy jednak się

⁴⁶ Ibidem, s. 54–55.

⁴⁷ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw z 5 sierpnia 2020, Minister Aktywów Państwowych, nr wykazu UD113, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12336750/katalog/12704858#12704858> (dostęp 12.06.2021).

⁴⁸ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2019, poz. 1655 ze zm.

wstrzymać do momentu wejścia w życie powyższej regulacji i pojawienia się pierwszych rozstrzygnięć sądowych⁴⁹.

Z jednej strony z uwagi na podobieństwo regulacji art. 300¹²⁵ do projektowanego art. 293 k.s.h. można byłoby zaryzykować stwierdzenie, że będzie ona pełnić funkcję wzorca normatywnego. Z drugiej strony należałoby jednak podkreślić, że powyższy pogląd byłby zasadny jedynie przy założeniu o racjonalności ustawodawcy, co wiąże się z koniecznością dokonania zmian w proponowanym brzmieniu nowelizacji art. 293 k.s.h. z uwagi na istotne różnice w konstrukcji obu przepisów. Jednocześnie nie można zapominać o istotnych odrębnościach, jakie wykazuje prosta spółka akcyjna w stosunku do mniej sformalizowanej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, co może wpłynąć na różnice w ich wykładni.

Wnioski

Niewątpliwie instytucję odpowiedzialności odszkodowawczej z art. 293 k.s.h. należy usytuować w kategorii kluczowych instrumentów oddziaływania właścicielskiego na członków organów spółki. Mechanizm odpowiedzialności powinien być jednak efektywny, aby chronić interes majątkowy korporacji, jednocześnie nie ograniczając nadmiernie swobody działania jej zarządców. Wydaje się, że w ramach obowiązujących już przepisów istnieją wystarczające podstawy do osiągnięcia celów koncepcji osądu biznesowego. Jest to przede wszystkim spowodowane zmieniającą się od 2014 r. linią orzecniczą, która umożliwiła przypisanie zarządcom odpowiedzialności nawet w sytuacji, w której trudność sprawia jednoznaczne ustalenie działania lub zaniechania sprzecznego z prawem bądź postanowieniami umowy spółki. Nieskuteczność art. 293 k.s.h., która w praktyce powodowała problemy dla spółek dochodzących odszkodowania, została doraźnie „naprawiona” przez przyjęcie, że przesłanka bezprawności spełniona jest przez powołanie się na przepisy dotyczące ogólnych obowiązków funkcjonariuszy spółki. Kluczową dla procesu wprowadzania BJR wydaje się odpowiednia wykładnia przesłanki niedołożenia należytej staranności wynikającej z zawodowego charakteru działalności. W polskiej praktyce orzecniczej panuje powszechne niedowartościowanie tej klauzuli i niepozycjonowanie jej jako jednej z podstawowych elementów ładu korporacyjnego. To natomiast prowadzi w poszczególnych przypadkach do nieudolnego egzekwowania odpowiedzialności członków organów

⁴⁹ Aktualnie termin wejścia w życie nowelizacji wprowadzającej prostą spółkę akcyjną został przesunięty na 1 lipca 2021 r.

spółki i jednocześnie nie chroni ich w sytuacji, gdy wykonują powierzone im zadania z profesjonalną starannością⁵⁰.

W wielu krajowych systemach prawnych zasada osądu biznesowego funkcjonuje z powodzeniem na podstawie jednolitych wykładni orzeczniczej i doktrynalnej. Wydaje się zatem, że wprowadzenie przez ustawodawcę omawianej nowelizacji nie będzie stanowiło rewolucji w zakresie odpowiedzialności piastunów organów. Jednocześnie zauważalny jest brak spójności w orzecznictwie oraz ukierunkowanie sądów w stronę marginalizacji odpowiedzialności opartej na niedochowaniu wymogów zawodowej staranności⁵¹. Praktyka jurydyczna i większość przedstawicieli doktryny nie uznają bowiem niedochowywania staranności za przesłankę wyczerpującą znamiona bezprawności⁵². Autor uważa zatem, że ustawowe usankcjonowanie zasady BJR może się przyczynić w dłuższym okresie do powstania realnych szans na efektywne inkorporowanie tej koncepcji do polskiego systemu.

Bibliografia

- Bieniak J. et al., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Legalis 2020, wyd. 7.
- Bilewska K., *Odpowiedzialność odszkodowawcza członków zarządu spółki z o.o. jako odpowiedzialność ex contractu*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 19.
- Błaszczyk P., *Koncepcja „biznesowej oceny sytuacji” na tle prawa polskiego (uwagi de lege lata i de lege ferenda)*, „Państwo i Prawo” 2012, nr 3.
- Błaszczyk P., *Znaczenie prawne absolutorium w świetle odpowiedzialności cywilnej członków organów spółek kapitałowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2009, nr 3.
- Ciszewski J., Nazaruk P. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Dumkiewicz M., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2020, art. 293.
- Hotel M., *Modyfikacja zasad odpowiedzialności członków organów wobec spółki kapitałowej*, „Przegląd Sądowy” 2015, nr 9.
- Jara Z. (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, wyd. 3, Legalis 2020.
- Kidyba A., *Komentarz aktualizowany do art. 1–300 Kodeksu spółek handlowych*, LEX/el. 2020.
- Koch A., *Zasady i przesłanki odpowiedzialności za szkody wyrządzone spółce z ograniczoną odpowiedzialnością – na tle przepisów kodeksu spółek handlowych*, w: M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, Zakamycze 2004.

50 R. Stefanicki, *Wymogi rzetelności...*, s. 55.

51 R. Stefanicki, *Należyta staranność...*, s. 377.

52 R. Stefanicki, *Wymogi rzetelności...*, s. 55.

- Lewandowski R., *Obowiązek zachowania tajemnicy zarządu spółki akcyjnej i prawa akcjonariusza do informacji odnośnie do badania due diligence*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2004, nr 7.
- Marszałkowska-Krzes E., Jacyszyn J., Krzes S., *Spółka akcyjna. Komentarz*, Warszawa 2001.
- Okolski J., Modrzejewski J., Gasiński Ł., *Odpowiedzialność członków zarządu w spółkach kapitałowych – miernik staranności*, w: A. Nowicka (red.), *Prawo prywatne czasu przemian. Księga Pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, Poznań 2005.
- Opalski A., Oplustil K., *Niedochowanie należytej staranności jako przesłanka odpowiedzialności cywilnoprawnej zarządców spółek kapitałowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2013, nr 3.
- Opalski A., Wiśniewski A.W., *W sprawie autonomii zarządu spółki*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2005, nr 1.
- Pyziół W., Szumański A., Weiss I., *Prawo spółek*, Bydgoszcz 1998.
- Siemiątkowski T., *Odpowiedzialność cywilnoprawna w spółkach kapitałowych*, Warszawa 2007.
- Sołtysiński S., Szajkowski A., Szumański A., Szwaja J. (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz do artykułów 151–300*, t. 2, wyd. 2, Warszawa 2005.
- Stefanicki R., *Należyta staranność zawodowa członka zarządu spółki kapitałowej*, Warszawa 2020.
- Stefanicki R., *Wymogi rzetelności zawodowej członków zarządu spółki kapitałowej. Pen-sez out-of-the-box. Bouges les lignes, mais restez dans le cadre*, „Przegląd Legislacyjny” 2020, nr 3.

Evolution of the principles of liability of members of the limited liability company's body for damage caused to the company

Summary

The article deals with the issue of liability for damage caused by members of bodies a limited liability company. Under Article 293 of the Polish Code of Commercial Companies, liability is one of the essential instruments of corporate governance. First, it should protect company's assets from being spent without economic justification. On the other hand, it should ensure that members of the company's bodies have certain range of freedom in decision-making processes, especially regarding decisions that carry the highest economic risk. The author presents the complexity of liability under Article 293 as liability of a contractual nature, using the method of analysis and criticism of legal provisions, views of legal scholarship and the

established line of judicial decisions. The text principally deals with negligence as a ground for liability for damage and for this purpose the author analyzes the opinions of legal commentators and the judicature, that have changed lately. Additionally, the text presents the possible impact of the business judgement rule concept that is to be incorporated to the Polish legal system in the proposed amendment to the Polish Code of Commercial Companies.

Keywords: liability for damage, members of company's bodies, limited liability company, business judgement rule

CYTOWANIE

Olejnik K., *Ewolucja zasad odpowiedzialności członków organu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością za wyrządzoną spółce szkodę*, „Acta Iuris Stetinensis” 2021, nr 4 (vol. 36), 63–79, DOI: 10.18276/ais.2021.36-04.